

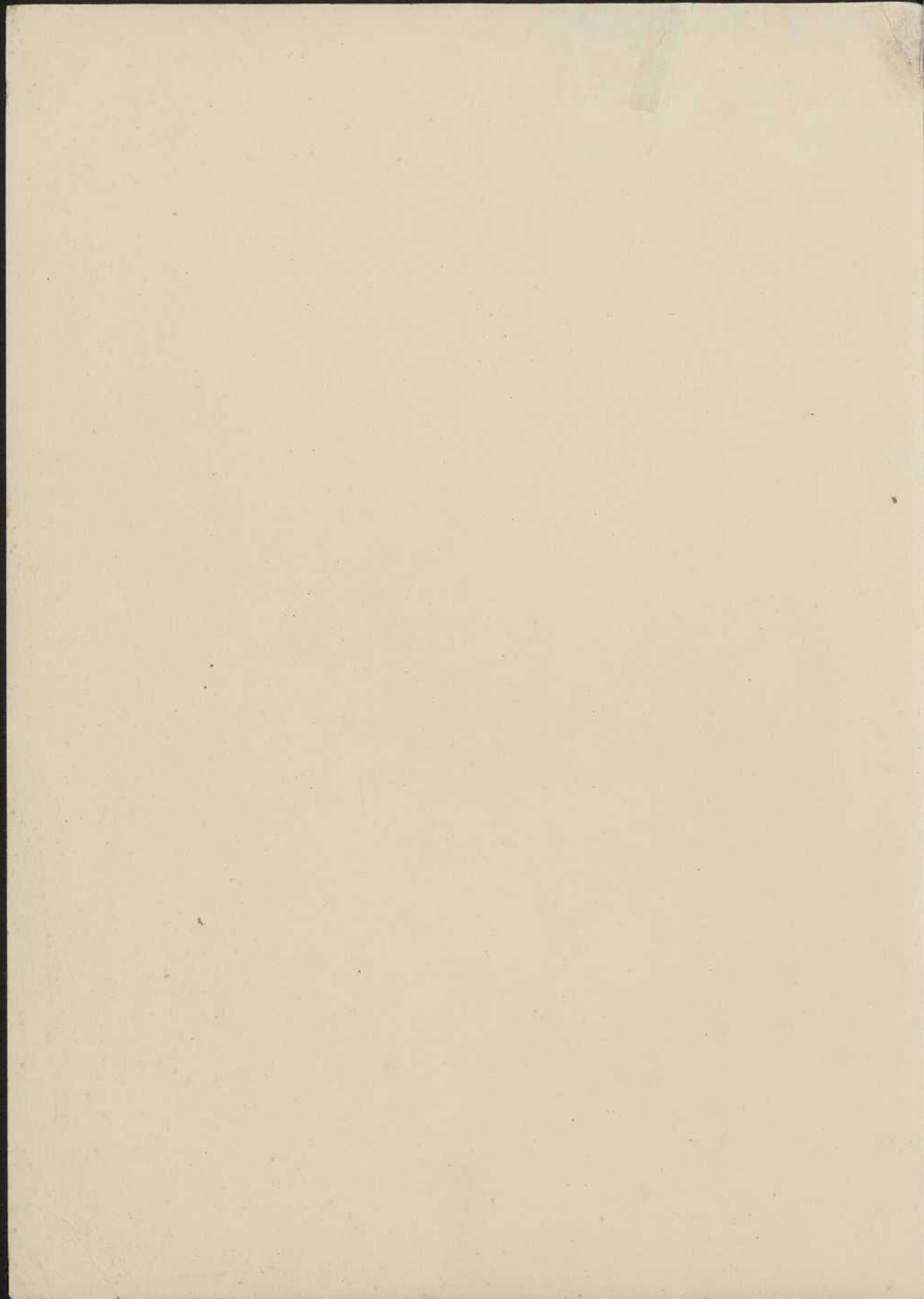
ICONOGRAFÍA
PONDALIÁ

PUBLICACIÓS DA REAL ACADEMIA GALLEGA

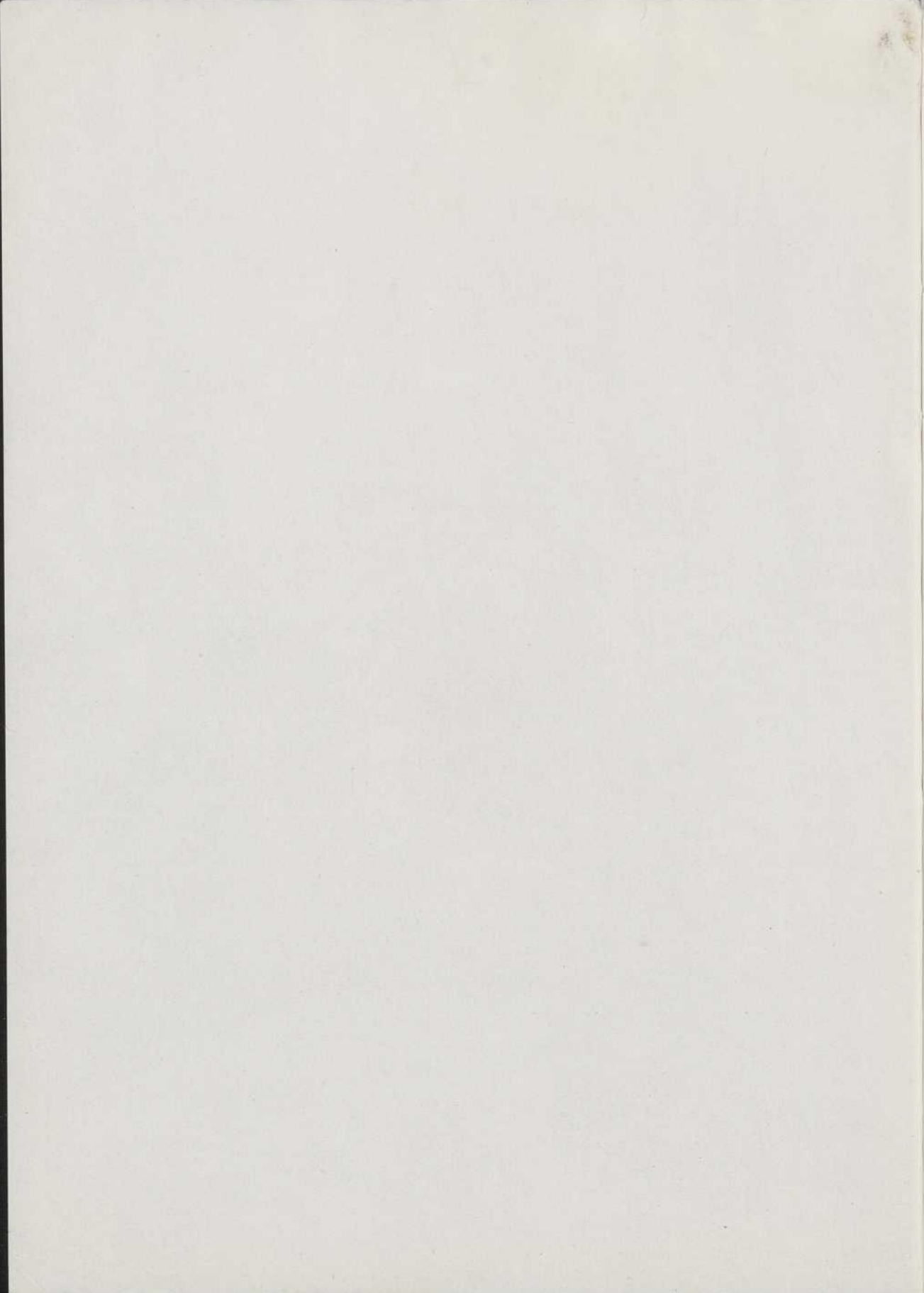
A CRUÑA

1965

ICONOGRAFÍA
PONDALIÁ

ICONOGRAFÍA PONDALIÁ

ICONOGRAFÍA PONDALIÁ

PUBLICACIÓS DA REAL ACADEMIA GALLEGA

A CRUÑA

1965

LEONOR RARA
FONDA

N.º Registro: C - 12 - 1965

Depósito legal: C - 74 - 1965

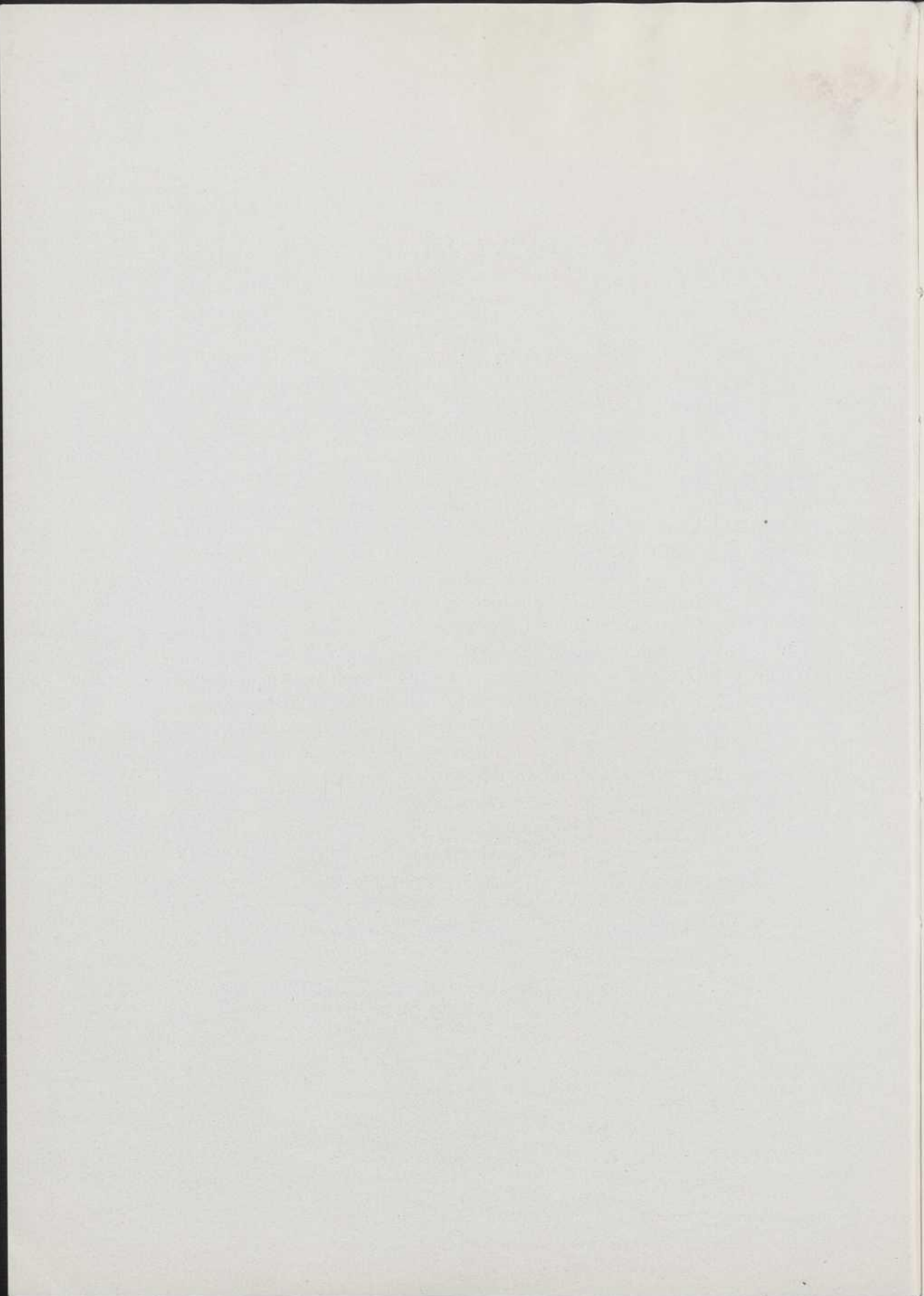
Imprenta i Editorial MORET - Galera, 48 - A Cruña

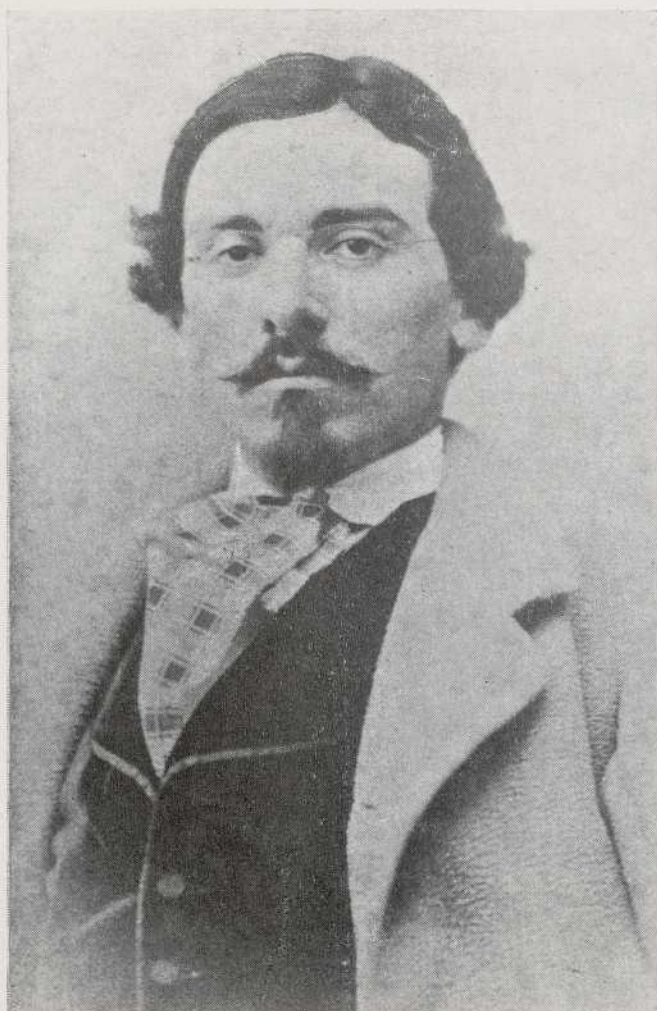
INTROITO XUSTIFICATIVO

Adicado o "Día das Letras Galegas" diste ano de 1965, por acordo da REAL ACADEMIA GALLEGA, a lembrar a obra do egrexio poeta EDUARDO PONDAL, coidou a Corporación xusto e axeitado recordar tamén a súa figura, reproducindo i espallando a serie de retratos fotográficos que compoñen iste libriño, gardados uns nos seus arquivos e donados outros pola xenerosidade de un dos seus parentes máis devotos: o Académico numerario doñ Isidro Parga Pondal. Niles cobran espresión e acento, en gradual desenrolo, os diversos momentos da vida do esgrevio poeta bergantiñán: a xuventude, aureolada de fogaxe romántica; a madurez, ardida e fecunda, e a nobre e baril ancianidade. E niles, nos riscos e nas actitudes que refrexan do grorioso bardo de Ponteceso, pode comprobarse o acerto daquil parecer do P. Feixóo que, aceptando a verdade relativa da **fisionomía**, admite que "si se habla de aquella parcial hermosura o fealdad que proviene de **la buena o mala temperatura del ánimo...**, la hermosura o fealdad del cuerpo, **como efecto suyo**, infiere la hermosura o fealdad del alma". A fermosura da alma do "cantor do eido noso", asoma e avivece nididamente en todas e cada unha das imaxes que forman ista galería iconográfica.

Remata iste folleto con dous retratos literarios de EDUARDO PONDAL saídos das ilustres prumas de Murguía e de Lugrís Freire, que se considerou adecuado inxerir nil porque veñen a ser coma o trasfondo espiritoal das efixies fotográficas que os preceden.

SEBASTIAN MARTINEZ-RISCO MACIAS

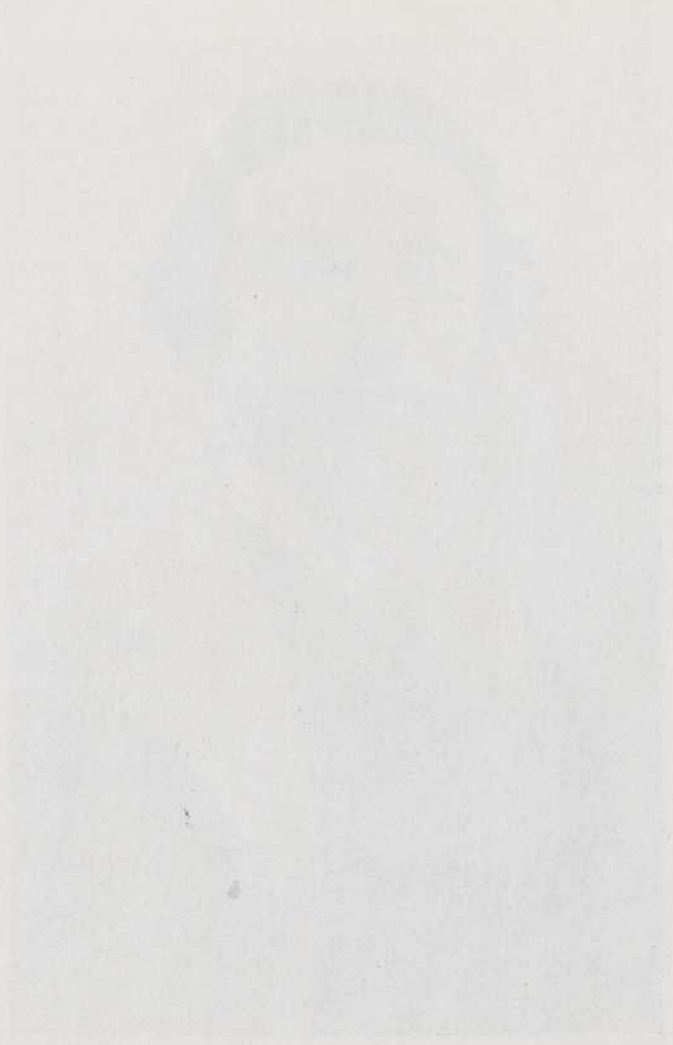

EDUARDO PONDAL EN 1859

* 1835 - † 1917

(Foto L. Sellier et Avrillón.
Acevedo, 19. Coruña.)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

LIBRARY

PHYSICS DEPARTMENT

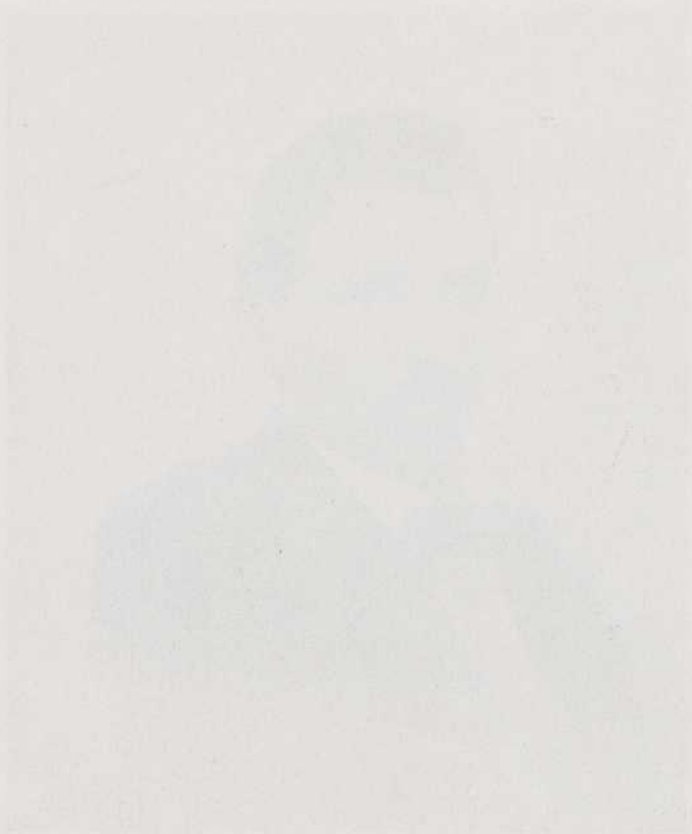
5712 S. UNIVERSITY AVENUE

CHICAGO, ILL. 60637

PONDAL EN 1862

(Foto M. Bordoy.
Espoz y Mina, 19. Coruña.)

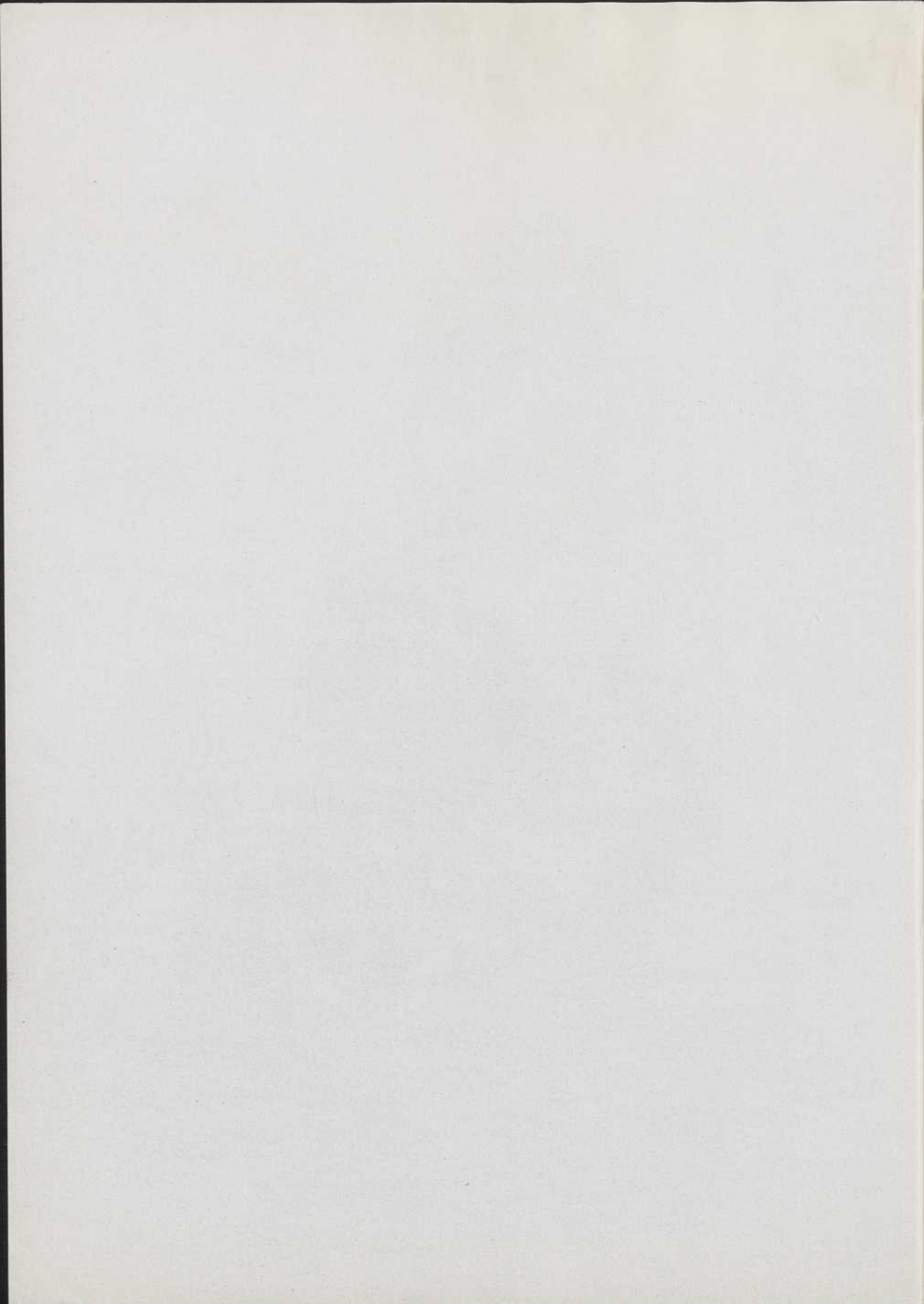
THE [illegible]

[illegible]

PONDAL EN 1862

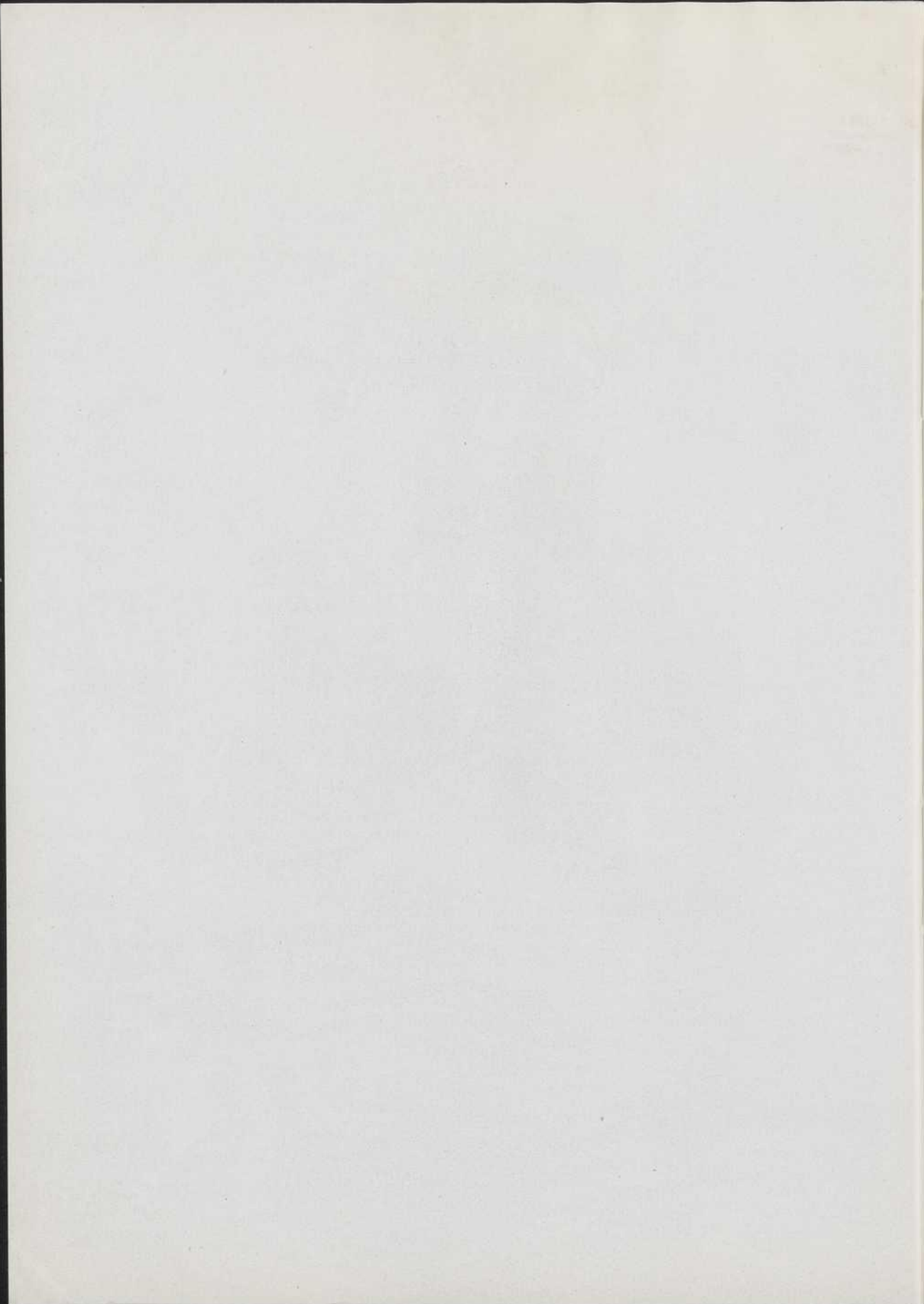
(Foto Mariano Bordoy.
Espoz y Mina, 19. Coruña.)

PONDAL EN 1865

(Foto Guyard Hermanos.)

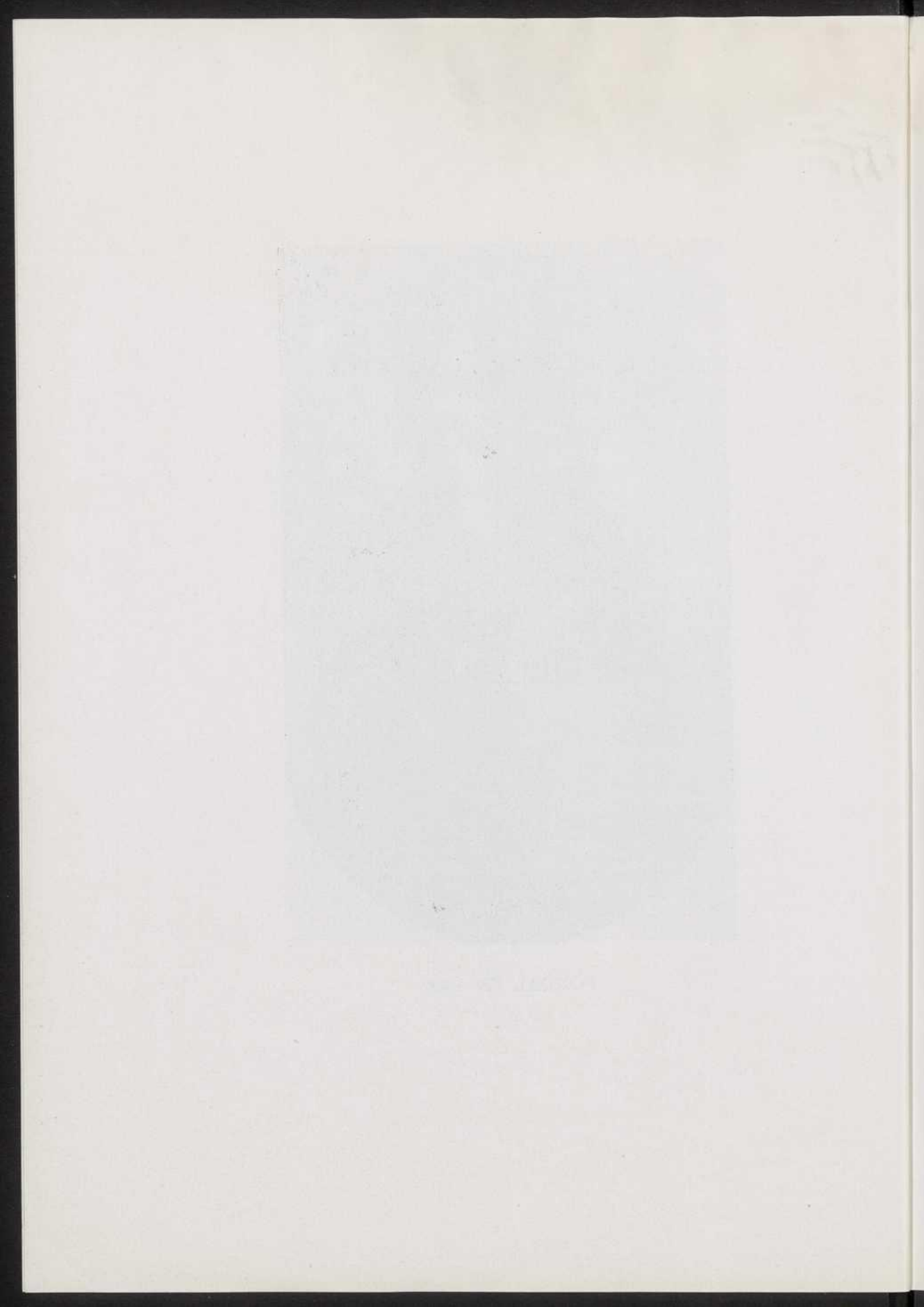
PONDAL EN 1874

(Foto J. Palmeiro e Hijos. Santiago.)

11

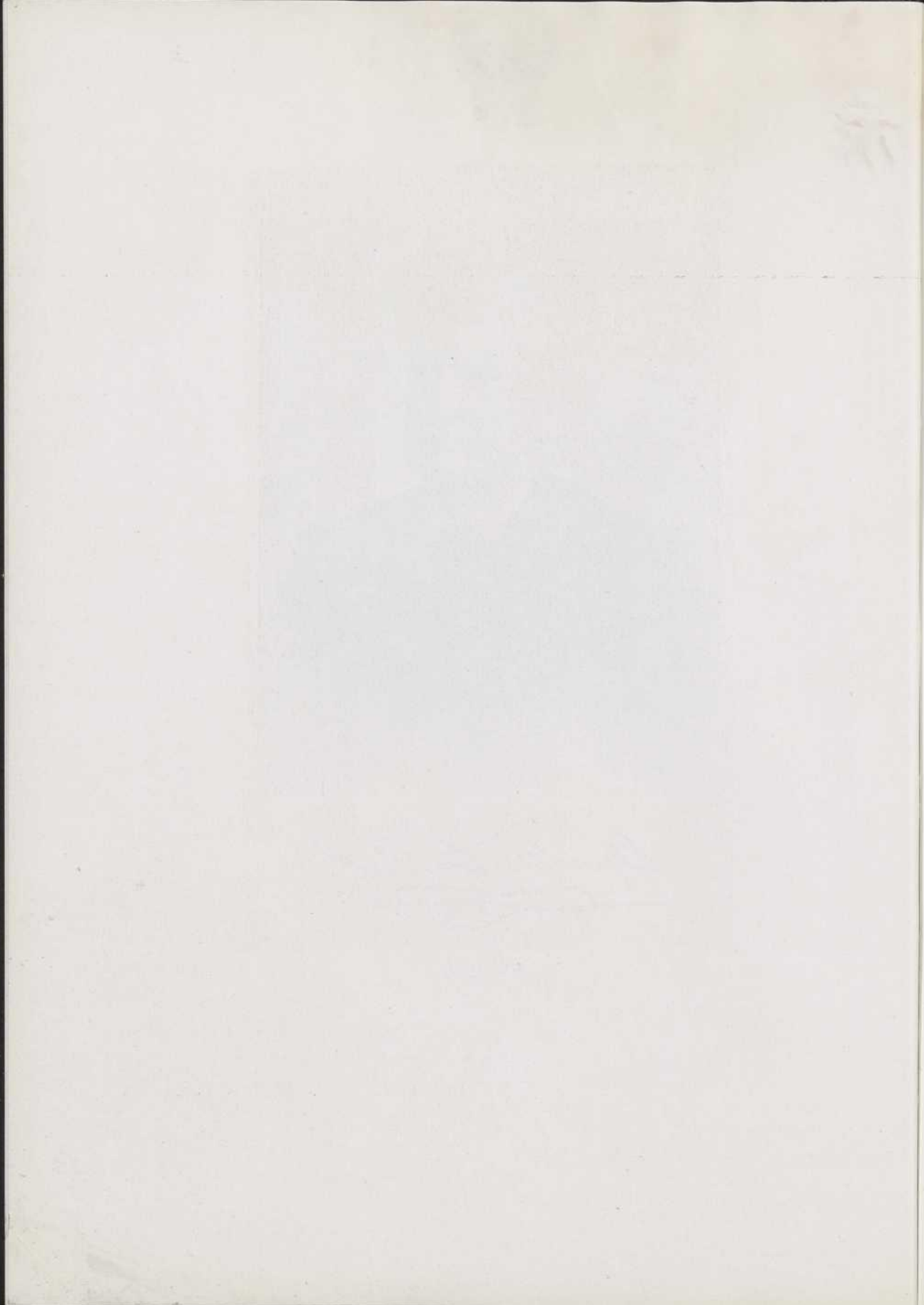
PONDAL EN 1886

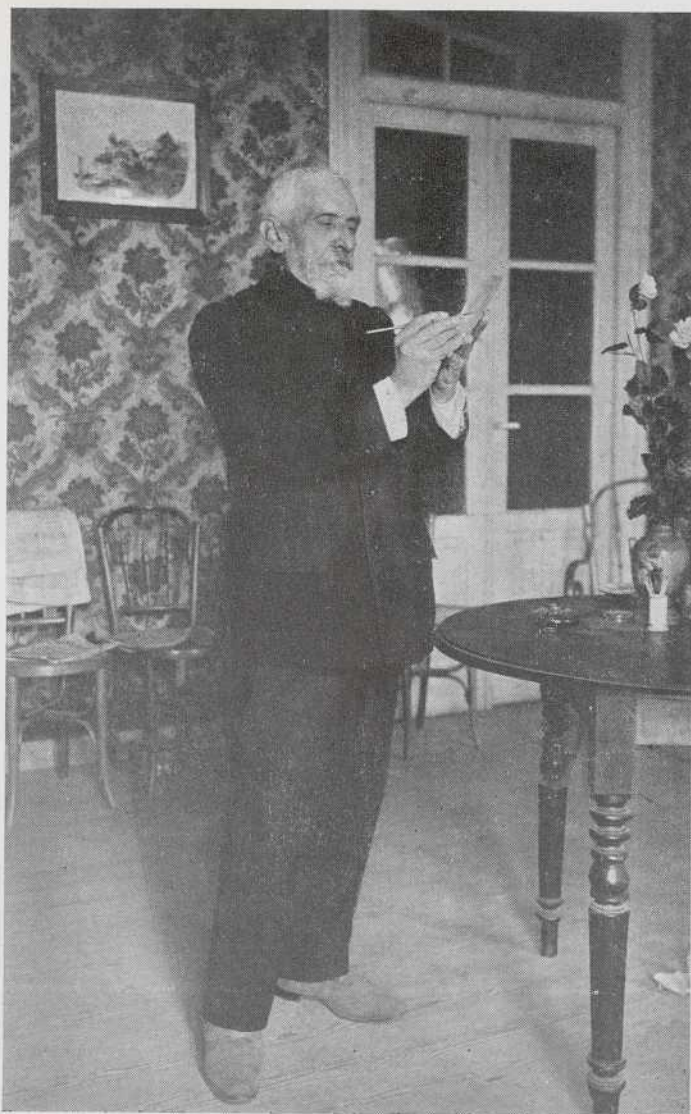

Eduardo Lora

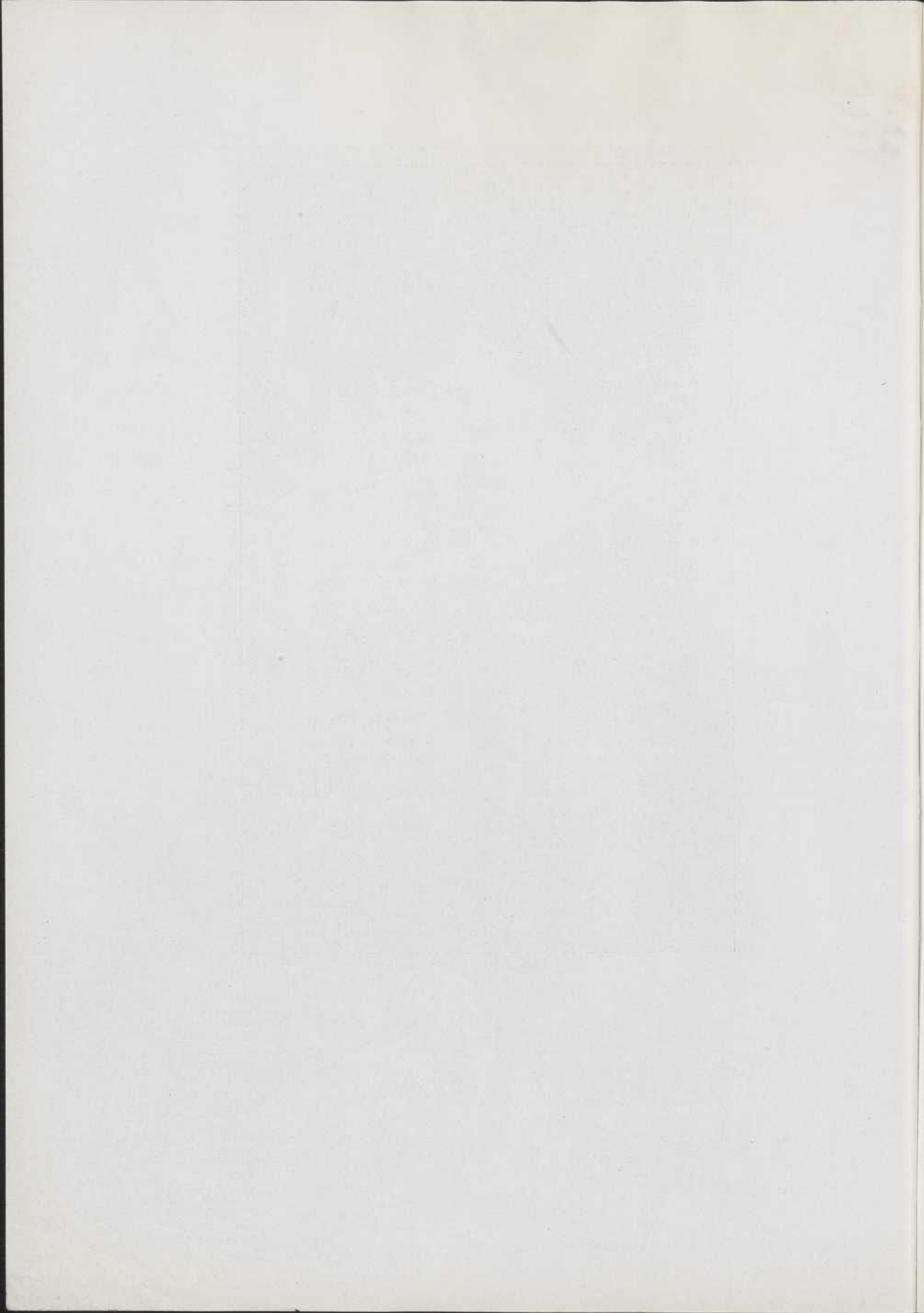
EN 1900

PONDAL EN 1910

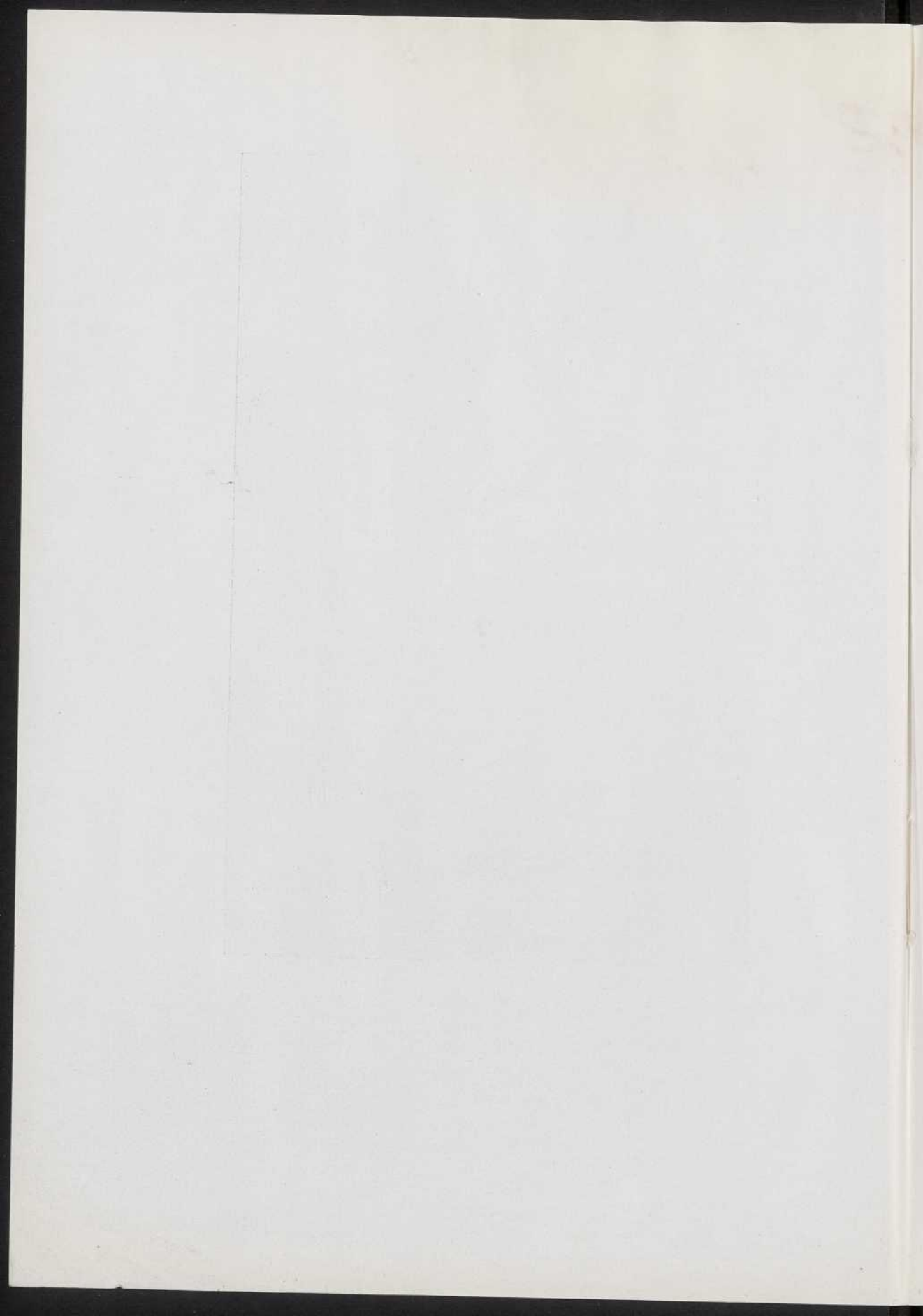
(Foto Avrión. San Andrés, 11. Coruña.)

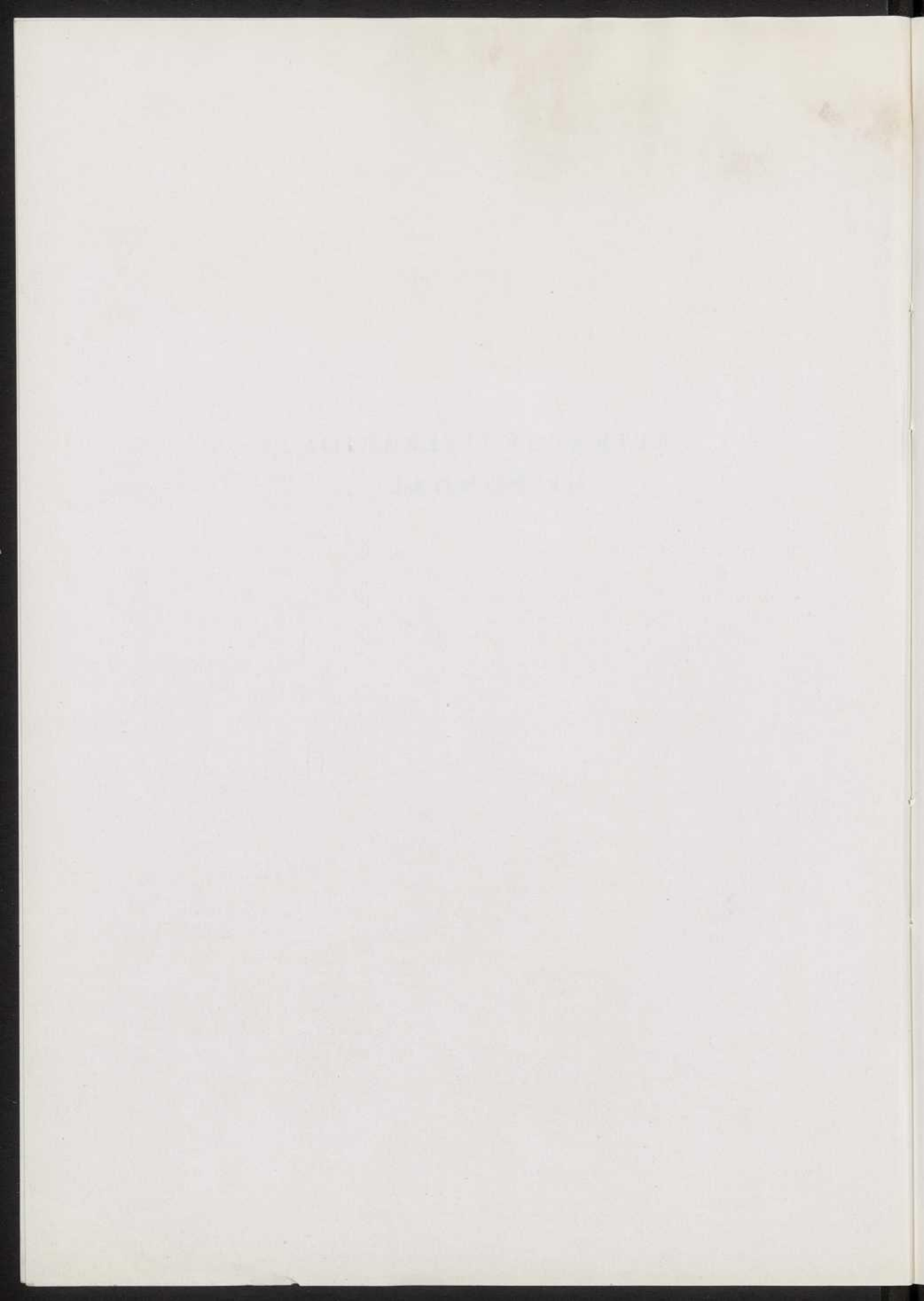

PONDAL EN 1911

(Foto Avrión. San Andrés, 11. Coruña.)

RETRATOS LITERARIOS
DE PONDAL

I

...A formosa casa dos Arias da Ponte Ceso na desembocadura do río Anllóns, perto da vila de Laxe, ao pé do areoso “monte branco” —un país norteño galiciano para poetas e pintores, cheo de luz, de cores e de melancolía mellor certamente que a mesma Escocia e a terra dos lagos que enche a sombra de Ossian— tal foi o berce do noso bardo, berce arrolado por os alomiños da fortuna. Alí preto érguense os penedos de Traba —esfinxes sen Edipo— as hirtas lombas que dos Pirineos veñen a morrer en Galicia, en cola furcada coma as das anduriñas, partida en Finisterre e na curota da ribeira. As furnas misteriosas cheas de lendas abundan nas costeiras antre espumas, e nos longos montes repousan nosos pais os celtas, como en Dombate, ao que Pondal fixo un dos mellores romances: “Do meu sono”.

A primeira vez que o vin, sendo eu rapaz, falando con meu pai, veciño de Laxe, era xa Eduardo un mozo alto, airoso, de cabelos e ollos negros, moreno de cara, áxil de movementos, todo vida e franqueza no seu porte. Así o recordo sempre, por máis que feríndoc, ben axiña por certo, as pasións que enxendra a mocidade, lle roubaron algo do bon aspecto que tan ben lle sentaba, inda que sendo sempre o mesmo amigo para todos; pra os seus servidores o mesmo señor de antes, pois sendo sobrio por todo extremo, sin necesidades, sin temor porl-o porvir, pois nada podía faltarlle, era en sociedade, cumprido cabaleiro para os amigos; para os seus servidores, afable e bo como os vellos donos dos labrantíos que levaban: nin todo dureza no trato, nin todo brandura na súa conversa c’o eles, pois pola terra herdada era hirmán da que tiñan os humildes labregos que como él habían recibido na mesma pía parroquial a auga de redenzón.

Dende as súas vidreiras, via o río, o ponte vello que baixo os seus arcos deixaba pasar as ondas do Anllóns, ao pé da casa tiña o muelle e barcos que viñan a cargar nel o grao e a fariña con que traficaba a súa casa. A alta muralla que abrigaba dos ventos que a ferían, cerraba d'un lado a súa vista, os campos paternos, mentras as tristezas sin nome con que as soidades que o envolvían lle facían envidiar a libertade d'os corvos, decíndolles:

Feros corvos de Xallas
Que vagantes andás;
En salvaxe compañía
Sin hoxe nin mañán;
¡Quén poidera ser voso compañeiro,
Pol-a gandra longal!

Esto lles decía n-as horas de tristeza, cando as vagas ansias que o desalento lle enxedraba a ausencia d'aquela que enchéu c'o seu amor, a vida do noso bardo. Mais sóo entón, ferido no máis vivo, a ausencia pesaba sobre él de tal modo, que non via consolo pra os males que o aflixían, en tal maneira que os seus versos nada nos din dos pensamentos que decote lle falaban do que tiña por inolvidable, Mais nos seus versos o silencio que os envolve pasa como un fío de luz e dinos algo do que tuvo máis calado: das vagas inquietudes que con él iban, na ida e na volta do desterro a que o condenaban as ausencias, xa os da casa petrucial, xa d'aquela outra en que o esperaban con alma e vida. Ben o merecía a que, como dí o poeta,

Q'ó teu peito, hé menos branca,
Ou nena, a neve que croa,
Aló no mes de Janeiro,
As uces do río Marzoa.
Uces da terra de Xallas,
Uces deixádea pasar;
Ela hé filla de Santiago,
Non'stá afeitada a vos tratar.
Uces da Pente Arantón,
Non toque-l-os seus vestidos
Q'eles para vos non son.

Quén non poderá pensar que nestes sons, nada nos di do que recorda? Mais como non ver que son como un fío da luz que pasa pol-o que ten e tivo sempre calado, e soyo se descubre nos versos en que se hachan manifestas as vagas inquietudes a que o tiñan obrigado e acompañaban na ida e na volta a que o tiñan conde-

nado as ausencias, ora as da casa patrucial, ora as d'aquela outra a cal se refire cando di:

Cand'eu era estudante,
E ó doce albergue tornaba,
Lento cruzando a cabalo
A fea terra de Xallas:
O atravesar silencioso,
As soas e esquivas gandra,
As rendas abandonando..., etc.

A continua visión do inolvidable, o secreto que para él decote encerraba, non lle deixaba decir o seu nome, ¿qué lle importaba calalo? Non lle bastaba que os seus versos deixasen ver os fortes lazos que o ataban ao país nativo, á súa terra bergantiñán?

Roxa ó arar nobre e testa

seus campos e seu mar que viviron sempre como hirmáns. Diríamos que as misteriosas voces que pra o bardo tiñan día e noite, despertaban n-él as emocións que enchían seu ánimo presentándosellas frascas, risoñas, cheas de luz tales como él nos las fay ver e amar. Enchen seu libro, e fálanos das pasaxeiras miragens do poema aldeán.

Comparten con él no seu libro outras manifestacións por extremo importantes, á que dan vida outros sentimentos que o presentan a outras tendencias opostas á paz que o rodeaba, pero conformes con seu caráuter que nos din que outras voces o chaman, que outras correntes o levan. Ben craro o mostra o mesmo poeta que deixando a un lado, no seu libro, as composicións que podemos chamar puramente íntimas, inspiradas nos sentimentos de que o enchían os paisaxens e escenas da terra que o rodeaba ocupa a maoría das páxinas que lle queda do seu libro, con aquelas outras en que fala dos heroes que fay brotar das soedades que tan amadas lle eran. Présentaos, ora como recordo dos vellos tempos en que da a entendere, ora como defensores dos ideales que abrigaba, presentándoos como enxemplo pra os homes e os tempos dos que hoxe vivimos, dicindo que ao menos él non se resigna a morrer no leito vergonzoso, senon

En pro d'algunha cousa,
Q'honrara os fastos nosos,

porque, en verdade, non quer que a morte o colla en brando leito senon morrer como o forte Leónidas.

Envolto en duro ferro
Noutras rudas Thermópilas.

No heroe Gondar personificóuse o noso poeta, así como a garrida Rendar que aparece nos seus versos dotada das bravas condicións da diosa guerreira amante da súa terra, encerra tal vez o recordo da que vive no seu corazón e no seu pensamento. Fainos compartir c'os eles nas súas glorias e traballos, os do **corpo ben cumprido** Cairbar e Gundariz a quen o primeiro lle roga que lle cante os antigos feitos dos seus

—Oh, nieto de Gondomil,
Y del noble Curbán hijos:
—Los acentos de mi patria
Son tristes y fugitivos,

lle contesta ao seu amigo e pra o agasallar chama ao bardo Tomil, o do **nobre andar**, que non é outro que o noso bardo, pra que rompendo as brétemas que envolven o pasado lles conte os feitos nados nos groriosos campos bergantiñáns.

Entón Toimil, con grande alento e c'os acentos máis animosos

Os suidosos recordos
Canta da doce Finián,

enchendo de tristeza a alma dos seus amigos, e concluíndo o seu relato, dí:

Amado dos nobres celtas,
Vello pinal de Froxán;
Os nosos antepasados,
Compañeiros da tua edá,
Non longe de ti repousan,
Mais nunca despertarán;
E seus sepulcros antigos
Alumbra o branco luar.

Como vedes, nos nomes dos lugares que ten diante dos ollos, o noso poeta personifica, cando nos fai entrar no relato, os heroes dignos de toda lembranza, recordando tamén á boa **Maroñas**, a do maxestuoso andar, a quen nos presenta desdeñando de nova

os adornos dos tenros anos e cinguíndose o elmo e escudo, perseguido os corzos na gandra, peleando ao lado do seu amado, e a seu lado recibindo a morte na loita. Chorárona os bardos e Pondal máis que ningún, pois á Maroñas —nome sustantivo sin duda algunha de María— éralle tan cara, que non soupo como despedirse dela sin contar as súas prendas como muller e como guerreira, de quen dixera tanto ben nos cantos en que agora se despidе dela decíndolle:

Maroñas, boa Maroñas,
Ou virgen do seo albar,
Com'a escuma das *Basontas*,
Cando sinten tempestá;
Tan lixeira com'os corzos,
Que foxen no carballal;
Cal pino da costa d'uces,
D'esbelto e dereito van;
A valente antr'os valentes;
A quen ben as armas stán
Teus tristes presentimentos
Hé de razón olvidar;
Mais ó son da miña arpa,
Se che praxe, escuitarás.

Tan importantes composicións fillas do enteiro e nobre tesón do que dan proba os “Queixumes dos pinos”, veñen a ser como chispas do fogo que lle ardían no peito e anunciaban a tarefa en que estaba empeñado no seu poema épico “Os Eoas”. Elas din craramente que o elemento epopéyeco dominaba a súa inspiración e que como o gran poeta lusitano pedía tamén á sua Musa, pra levar a cabo súa empresa:

Daime hua furia grande e sonora
E nao de agreste vena, ou fruta ruda:
Mas de tuba canora e belicosa,
Que o peito acende, e ao gesto inuda.

Pol-o que lle oímos e pol-o que dos seus traballos poéticos se descobre, eran “Os Eoas” a obra en que pensaba deixar ao seu país e ás posteridades a nota superior e groriosa da súa inspiración. Xa sabedes que a empezou ben mozo, e que nela ocupou a vida enteira. Morría vello e aínda a limaba e corregía, pois tiña alí posto os seus ollos, como única filla de quen non sabía sopararse. Cantos nos honrabamos coa súa amizade, cantos deseabamos ver

impreso o poema que debía inmortalizalo, pedíamolle o dese á prensa, e moitas veces estivo pra facelo, mais o empeño que tiña de que obra de tantos anos e de tantos cariños, saíse á luz perfecta e sin mancha, detíñao. O Ceo n'ó quixo, quizáis pra castigar-o seu empeño e non gozase de un trunfo inmaculado, pois non sabemos que misteriosos movementos o levaban xa a dalo por feito, xa a deixalo estar hasta que os seus entusiastas lle impuxesen de golpe a obriga de que non él senón eles, o desen á estampa coroándoo de esta maneira, a obra groriosa que á súa terra lle debía.

Sea o que queira, por unha ou outra causa, él deixaba dormir acariciada por seu cariño, e seguía ora corregindo un verso que non lle parecía todo o armonioso que desexaba, ora substituindo unha octava porque entendía mellor, sempre, sempre posto o seu pensamento na perfeizón dos seus "Eoas". Mais chegoulle o momento en que o Ceo puxo fin aos seus soños librando o probe vello do seu traballo, e antes de morrer entregóuna ao amor de esta Academia, pra que a gardase como cousa sagrada.

Y en verdade, ben sagrada, pois pra él e pra seu país, escribía o seu poema no idioma materno e deste facía ao mesmo tempo aos que con él falaban do dito asunto, tales eloxios que ninguén c sacaba do seu tema, do que o galego de Bergantiños, é o mellor dos que se falan na terra galicián

Aquí nacéu, afirmaba, como quen di, pura, santa; aquí tivo seu berce, daquí foise estendendo; da carne e da sangue da nosa tribu, levóu a pureza e son cariñoso con que se fala nestes campos. Pra que se vaya perdendo, fai falla marchar sobre a outra banda por onde o sombriso Tambre vay xemendo por entre as uces que cría a dura terra de Xallas onde a xente escoita xa a voz da montaña que lles da ao acento unha certa espereza que fire aos que escoitamos e nos fai recordar a que resoa ao pé do mar.

.....

MANUEL MURGUIA

(Eduardo Pondal e a sua obra. Vid. "Bol. de la Real Academia Gallega", núm. 248.)

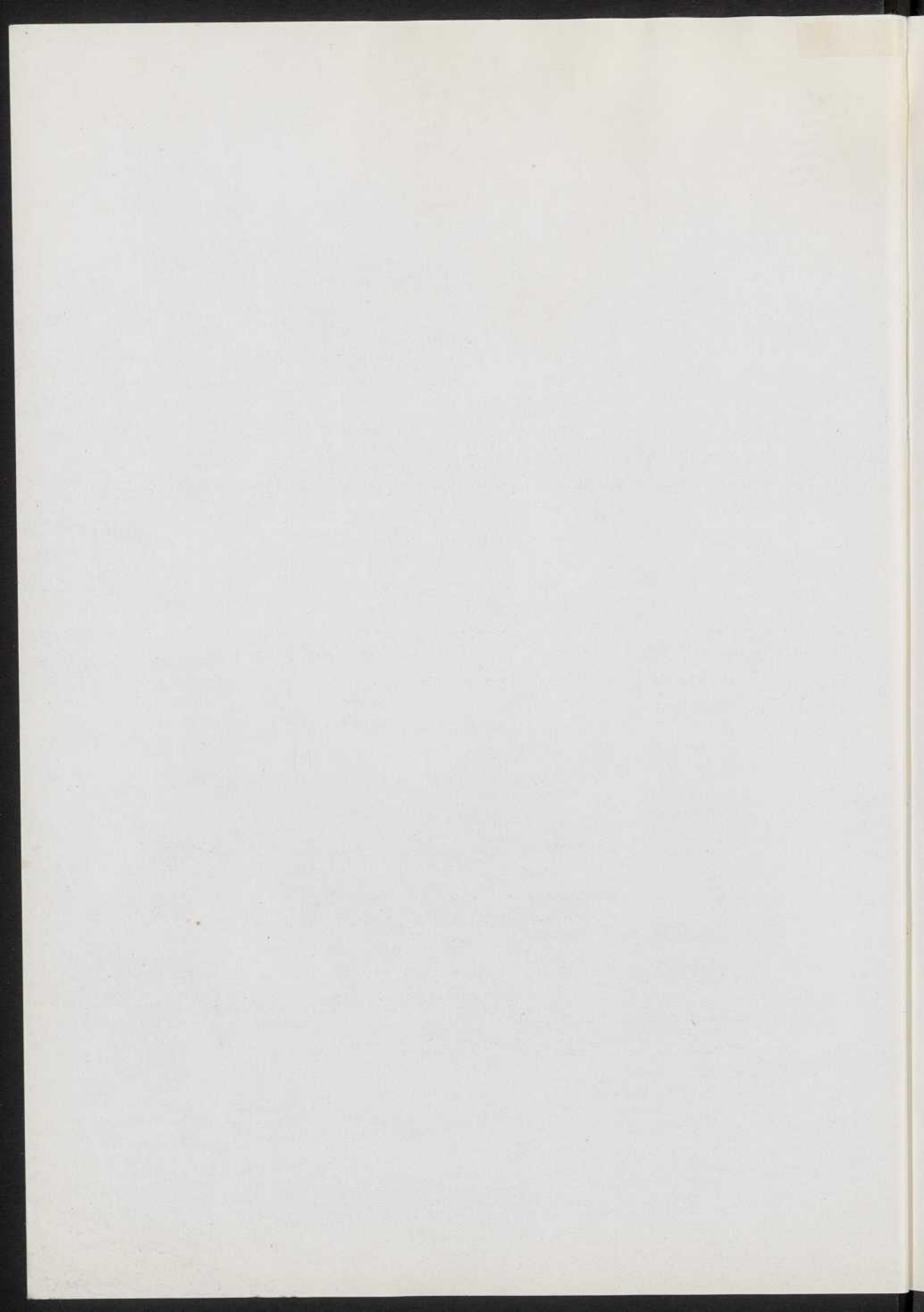
EDUARDO PONDAL

QUEIXUMES
D'OS PINOS

~~~~~  
*Latorre y Martínez, Editores*  
~~~~~

LA CORUÑA
IMPRESA DE «LA VOZ DE GALICIA»
1886

(FACSIMIL DA PORTADA DA PRIMEIRA EDICIÓN DE "QUEIXUMES D'OS PINOS")

II

DAS FEITURAS DO BARDO.—Pondal era o prototipo da raza artábrica, unha das tribus célticas máis numerosa e arriscada que poboaba as terras que hoxe chamamos de Bergantiños, e que nos tempos anteriores á dominación romana ocupaban o sector da actual provincia da Cruña comprendido desde esta cibdade ao río Lengüele, e ao Tambre, que era o lindeiro do sul.

Era d'unha estatura máis que alta, barudo, forte, xentil, equilibrado. Dende o curuto aos talós podía poñerse unha plumada que faría ver que o seu corpo era un esteo perfecto. Peito sainte de bergantiñán, apostura de elegante cabaleiro, modos de xentleman británico. O seu rostro era belamente severo, moreno; e nos anos finais do século anterior, levaba barba longa "que non curanza afeóu". Os seus cabelos foran negros, e negros tamén os seus ollos d'unha certa inquedanza como os do "subrime e vago" que ollaren sempre ao infinito. O narís aquilino armonizaba cabalmente coa súa superior distinción. Na súa mocidade debéu ser sin dúbida, e así o asegura Martelo Paumán, o home máis baril e de "corpo cumprido" de Galicia.

Non podemos encontrar unha idea das súas feitura lendo as descripcióis homéricas dos semideuses da Iliada. Ulises, Aquiles, Diomedes eran imperfeitos e desequilibrados físicamente. O bardo galego tiña a beleza dos homes fortes, dos homes superiores, das xentes de Bergantiños, que endexamáis conosceran a servidume, nos tempos protoplasmáticos da nosa historia... súa aboenza parecía comenzar no rei Fingal, sendo lexítimo irmán do bardo Ossian.

Pondal tiña o bon gosto de non levar saio. Vestía un gabán negro e cumprido, que sobre o seu corpo lanzal adoitaba a feitura

d'unha toga. Usaba sempre un xunquillo, que non tiña acougo nas súas mans, e servíalle de punteiro nas luminosas discusións que sostíña cós seus amigos e admiradores, que o eran todol-os que tiñan o honor de tratalo.

En algunhas das súas composicións, inda que coa hipérbole propia do seu xeito lírico, fai alusións ás súas feitura persoás e ao ideal que ardía no seu cerebro prodixioso. Nada mellor que dar aquí unha mostra dos seus cantos bárdicos encol das súas feitura:

—Sinxela rapaceta,
Non me teñas temor;
Non son un vagamundo,
Non son ningún ladrón:
Xeroglífico ousado
Do limo soñador,
Vou, e ignoto a min mesmo
Escuro enigma eu son:
Se quezáis estou tolo,
Estou tolo d'amor:
Por eso as boas xentes,
Pronde vagante vou
Ao ver meu abandono
Din con admiración:
—Parece un pino leixado do vento,
Parece botado do mar de Niñóns.

Pensamentos insomnes,
Turbulenta ambición,
Propósitos de ferro,
O ánimo nobre ousou:
De mil suidades fondas,
O túrbido escadrón,
Como a Luzbel privara
Do primeiro esplendor.
Son os bardos sapientes,
Que lei fatal lanzou,
Soñadores e vagos,
De súa condición.
Por eso eu a min mesmo
Non me conozo, non,
E escraman os camiños
Mesmos por onde vou:
—Parece un pino leixado do vento,
Parece botado do mar de Niñóns.

... ..

Unha das súas orixinalidades consistía na maneira que tiña pra compôr os versos. Recitábaos dinantes de os escribir e despóis

escribíaos no papel; mais nos anos derradeiros da súa vida, en que casi tiña perdida a vista, as cuartillas eran us grandes cartós brancos.

Collía un d'estes cartós, e c'un lápiz de carpinteiro na man, camiñaba a longos pasos pol-a habitación ou pol-a galería. Cos ollos postos no teito, comenzaba declamando, por exemplo:

“Como a devesa frondosa
Sobre dos eidos e cara costa de Recemel”

Escribía esto, lía, e non gostándolle, borraba enérxicamente. E tornaba a camiñar de novo, rectificando:

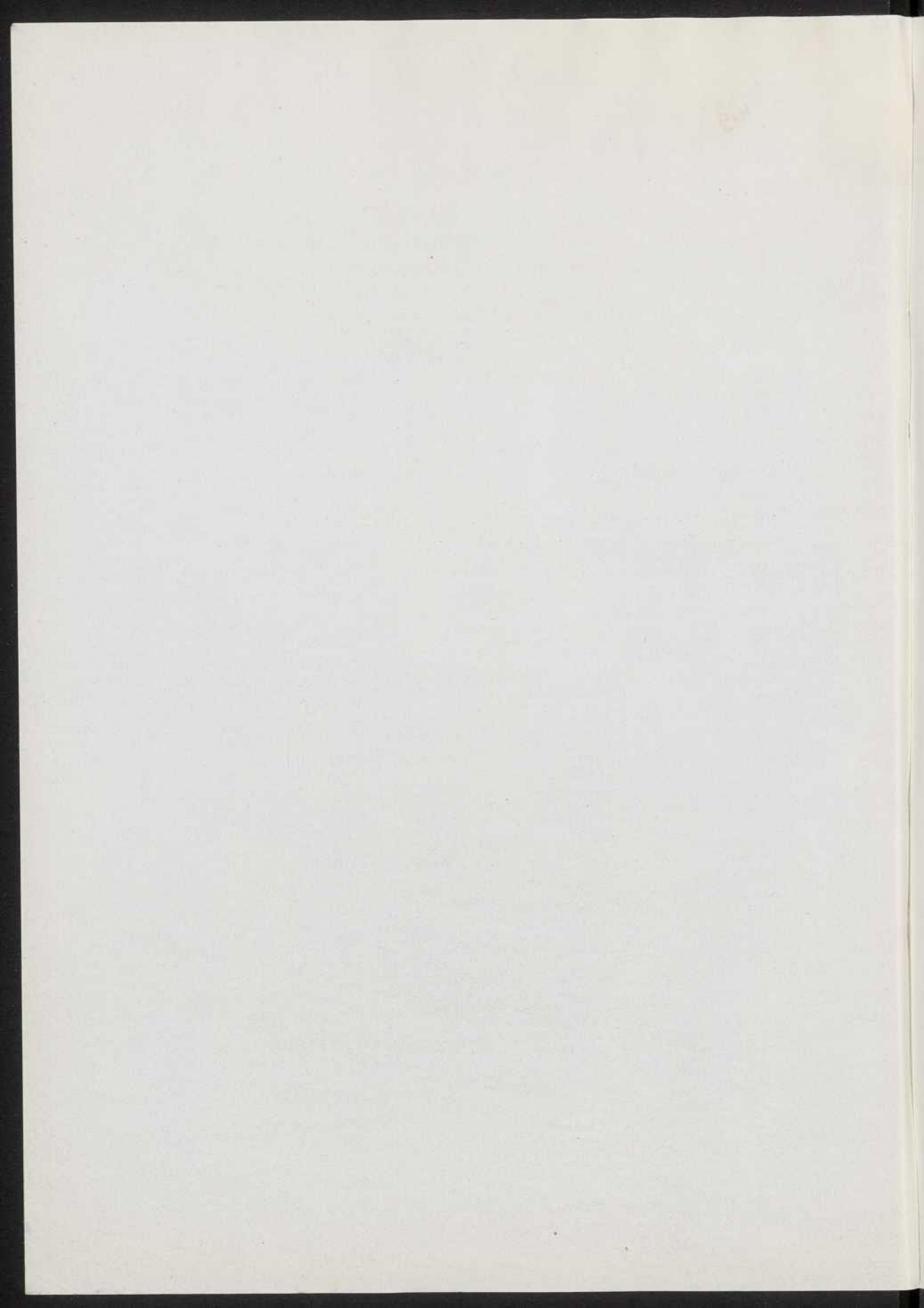
“Como a devesa follosa
Sobre a nativa costa de Recemel...”

E despóis d'escrita, repetía con voz tonante: “Esta, ben, ben, ben”. E dese xeito seguía ata dar fin ao seu traballo. Por iso mesmo os versos de Pondal teñen un non sei qué de elegante e hárdico que tan maravillosamente s'adoitan pra seren declamados.

.....

MANUEL LUGRIS FREIRE

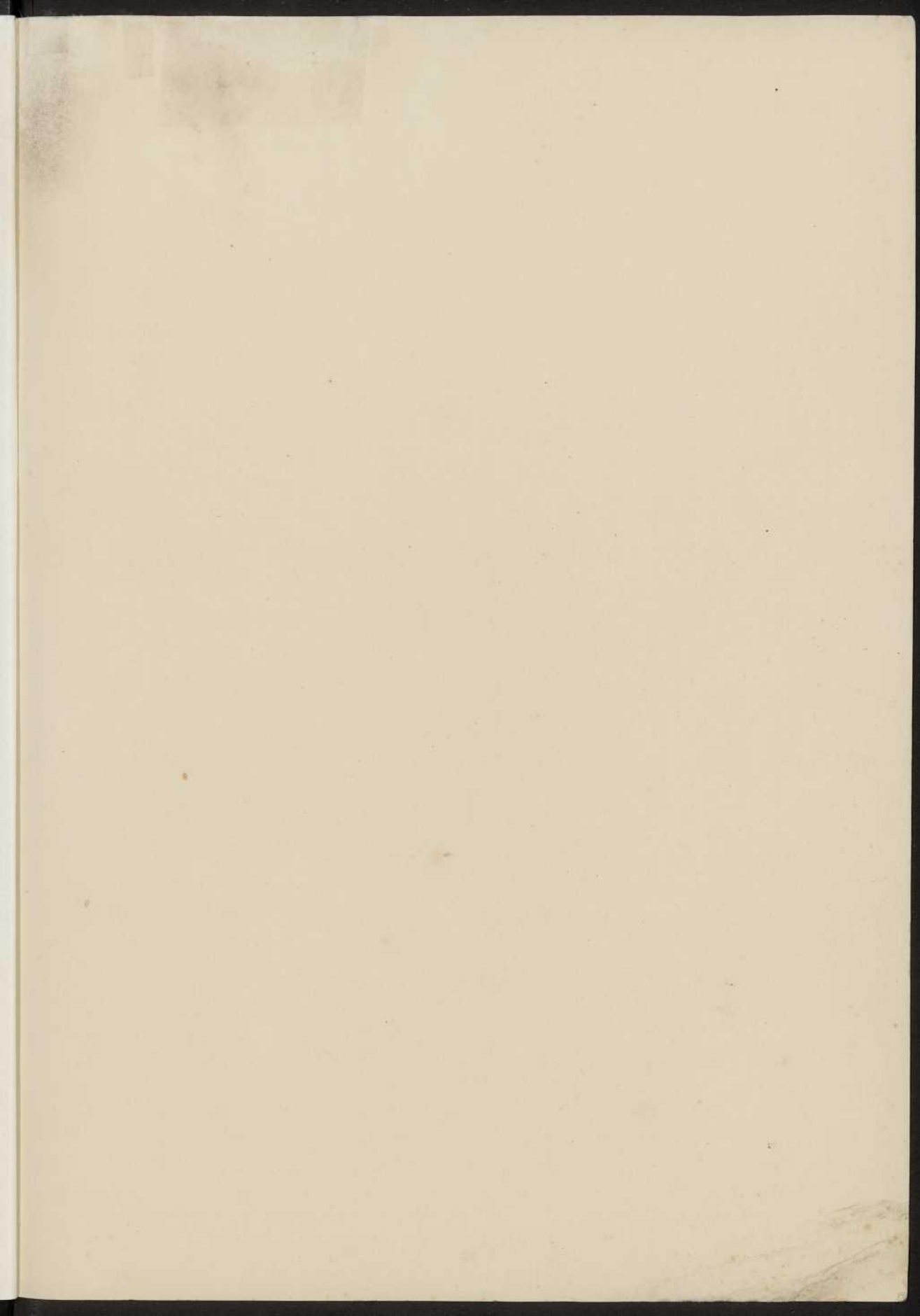
(Do discurso de ingreso no Seminario de Estudos Galegos, de Santiago, ó 20 de novembro do 1923)

A Editorial Moret, da Cruña, rematóu
a impresión d'este fascículo adicado a
Pondal na mañán do 17 de maio do 1965,
"Día das Letras Galegas"

¡Louvor eterno ó glorioso bardo bergantiñán!

1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

REAL ACADEMIA
GALEGA
A CORUÑA

F13579

Biblioteca

TREINTA PESETAS